

A külsődlegesség visszatérése

Poszthumán gondolatok a
koronavírus-járványról

HORVÁTH MÁRK – LOVÁSZ ÁDÁM

A bizonytalanság áttörte az Emberi Védelmi Rendszer falait, megsebezve az emberi kivételességtudat tévképzeteit. Semmi sem maradhat úgy, mint ahogy eddig volt, az emberiség átfertőződött az esetlegességgel. A történelem folyamán a Homo sapiens volt a kiváltságos állat, az a lény, amelynek sikerült levetkőznie önmagáról önnön állatóságának velejáróit. Hosszú időn át úgy tűnt, hogy az okos majom megteremtett önmagának egy sajátosan otthonos territóriumot, egy kiszámítható, kiváltságos tartományt, amelyet Kultúrának vagy Társadalomnak nevezett. Ezt a természet káoszával szemben vélte felépíteni, fenntartani, sőt a gyarmatosítók módjára egyre nagyobb mértékben kibővíteni. Úgy látszott, mintha végre létrejött volna egy olyan állatfaj, amelynek sikerült önmagát a természettel szemben immunizálnia. Azonban a különböző járványok, betegségek, természeti csapások, klímaváltozások mindig is figyelmeztettek a természet kizárhatatlanságára. A természet nem passzív háttér, amely előtt az emberiség színdarabja játszódik, hanem sajátos hatóképességgel rendelkező önfenntartó rendszer.

Különös jellemzője a COVID-19 vírusnak, hogy nagyfokú bizonytalanság övezi azt a mechanizmust, aminek következtében végez a megfertőzöttel. Az orvosok arra lettek figyelmesek, hogy számos esetben a beteg szervezete, önmagát megtámadva, túlzott autoimmun reakciót produkált. Az eddig kirekesztett kaotikus kivüliség a legyengült, túlimmunizált, már-már eleve sorvadásnak indult Emberi Védelmi Rendszert támadta meg. A Homo sapiens tagjai eddig azt hitték, hogy megúszhatják a külsődlegesség visszatérését, de immáron nyilvánvalóvá vált az a körülmény, hogy az önmagára zárt kultúra és a tisztán emberi társadalom képzete mindig is illúzió volt. A vírusra való reakció nem ismételheti meg az önmagát megtámadó immunrendszer hibáját, és a heterogenitás

Fotó: Németh Dániel

HORVÁTH MÁRK és LOVÁSZ ÁDÁM

felől kell megközelítenie a krízist. A járvány rámutat egy mélyebb válságra, nevezetesen a környezettel szembeni, kizáráson alapuló Emberi Védelmi Rendszerként azonosított ökofób civilizáció problematikusságára és fenntarthatatlanságára. A kizárási mechanizmusok és tűzfalak nyilvánvalóan nem működnek – ezt mindenki tapasztalhatta az elmúlt hónapok eseményei alapján.

A poszthumán perspektíva nem egy kizárólagos megoldást kínál a koronavírus-járvány kapcsán felmerülő természetkulturális válságra, hanem olyan megismerési módot és etikát javasol, amely – meghaladván az emberközpontúságot – képes a nagybetűs Ember autoimmunizálásán kívül gondolkodni. Határozottan le kell szögeznünk, hogy a poszthumánok nem lehetnek tisztán elkötelezettek az ember mellett. Másképpen mondván, az antropológiai gép (Giorgio Agamben kifejezése) további működtetése helyett a poszthumanizmusnak az emberi tartomány működésének és terjedésének felfüggesztésére, sőt szétszerelésére kell vállalkoznia, még abban az esetben is, ha ezt a szabotázshatást már eleve elindították nem emberi szereplők.

LAK RÓBERT: *Triptychon*, 2018, vegyes technika, farostlemez, 72,4×172,5×5 cm, A művész jóvoltából

Ez nem jelent árulást állatfajunkkal szemben, sokkal inkább a kilépés iránti elkötelezettséget rejti magában. Mert lássuk be: mi egyebet tanít számunkra az evolúcióelmélet, mint a formák változékonyságát? Az élet története különböző fajok feltűnéséből és eltűnéséből álló diszkontinuitás, amelynek a szervtelenség és az élettelenesség is részét képezi. A nonhumán fordulat így az élet szűkösségének belátásával is együtt jár, így a testhez való viszony is

átértékelésre szorul, mert minden test csak részleges és időleges zárttságot képez az alakulások, módosulások és mutációk tengerében. Ezen meglátások tükrében a COVID-19 nonhumán erő, amelynek sikerült megállítania – vagy legalábbis nagymértékben lelassítani – a globális gazdaság vérkeringését, elbizonytalanítva az antropológiai gép működését. Az ember is gépi ragály.

A poszthumanizmus mindenekelőtt radikális gondolkodás. Mindazon szereplők mellett kíván elköteleződni, amelyek átszöknek az Emberi Védelmi Rendszer pajzsain. Ezek az intenzitások kiszabadulásra törekednek, és a valóság minden szintjén megtalálhatóak. Gilles Deleuze-zel és Felix Guattarival együtt a poszthumanizmus elköteleződik a nomádok, a szökevények, a számkivetettek és a molekuláris forradalmárok mellett.

A vírus rákényszeríti az emberi politikákat a láthatatlannal való foglalkozásra. Ennyiben a vírus elleni védekezés egyfajta abszontológiai háborúként folyik a feltárhatatlan nonhumán ellenséggel szemben. A radikalizált spekuláció révén a gondolkodás – maga mögött hagyva az emberi intelligencia szűkösségét és a részrehajló antropomorf szemléletet – képessé válik áthelyezni önmagát más régiókba és létformákba. A poszthumanizmus a gondolkodás horrorja, egy idegen befurakodása az emberi intelligenciába. Megfogalmazhatjuk a poszthumanizmusnak egy minimális követelményét, egyfajta alsó küszöbértékét: *minden elmélet, amely önmagát poszthumanistaként azonosítja, legalább bizonyos szinten számításba kell vegye a ténylegesen emberen kívülit.* Akár még úgy is fogalmazhatnánk, hogy a poszthumanizmus tulajdonképpen elkötelezettséget is jelent az emberen kívüli vagy akár az ember utáni mellett. A radikalizmus azt jelenti, hogy beleyökereződünk egy másik állapotba. A radikális kifejezés a latin radix szóból származik, amely gyökeret jelent. A poszthumanizmus viszonylatában egy mozgékony, dinamikus gyökérrendszer működtetéséről van szó, amely rizómaként képes a nem emberhez is kapcsolódni úgy, hogy kisajátítás helyett tovább táplálja annak idegenségét.

DAVID GOODSSELL: *Koronavírus*, 2020, vízfesték, papír, HUNGART ©2020

Mi lehet a művészet feladata, mihelyt szembesül a humánum válságával és az Emberi Védelmi Rendszert áttörő nonhumán másságok burjánzásával? A járvány kapcsán nagyon sok grafika jelent meg, számos vizualizációs technika került mozgósításra, amelyek a terjedés, a halálozás, a földrajzi kiterjedés reprezentációjára vállalkoztak, valamint az előrejelzést segítették. Láthatóak olyan görbék is, amelyek a járvány jövőbeni szakaszait, a meg nem történt folyamatok dinamikáját hivatottak ábrázolni. Ezek a reprezentációs kísérletek mind az idegenséget csökkentenék úgy, hogy értelmezhető és elemezhető módon jelenítenek meg egy láthatatlan és komplex folyamatot. Azt is megfigyelhetjük bizonyos grafikákon, ahogyan a vírus végez a pácienssel. A művészet feladata posztumán perspektívából nem korlátozódhat a reprezentációra, hiszen ez még mindig feltételez egy alkotóból és nézőből álló közösséget vagy kettősséget. Jelen esetben a tényleges alkotó a vírus, hiszen ez a radikálisan eltérő szereplő nyilvánította ki saját jelenlétét az emberi áramlásokba történő betörés és invázió által. Már bejutott a körokozó szabotőr, és úton lehetnek, akár még több hullámban követhetik egyéb láthatatlan, mikroléptékű forradalmár csapatok.

A koronavírus kapcsán felmerülő válsághelyzet nem csupán a humánum határait kérdőjelezi meg, és nemcsak a megismerés kereteit formálja át, hanem a reprezentáció krízisét is elhozza. Látogathatatlaná vált a galéria. Ezek a maliciózus vágygépek nem arra törekednek, hogy szép ábrákon kiszínezésre kerüljenek, vagy egyes szakértők elemezzék őket, netán gyönyörködjenek bennük a nézők. A vírus nem azért mozog, hogy vizualizált elemként, valamifajta torz fenségesként vagy matematikai adathalmazként rögzítésre kerüljön. A posztumán művészetnek a megragadhatatlanságot és az idegenségben rejlő heterogenitást kell esztétikailag megtapasztalhatóvá tennie anélkül, hogy az ábrázolás illúziójának rabjává válna. David Goodsell biológus különleges színes illusztrációkká alakítja a legveszélyesebb ismert vírusok struktúráit ábrázoló mikroszkóp-felvételeket. A HIV, az Ebola vagy a Zika-vírusok alkotásain barokkosan színes, rizomatikus kiterjedésekké válnak, amelyeket embertelen sokszínűség és redukálhatatlan heterogenitás jellemez. Nem arról van szó, az alkotó úgy tenne, mintha végre sikerült volna ábrázolnia a vírust úgy, ahogy az önmagában létezik. Graham Harman objektumorientált esztétikaelmélete szerint a dolgok önmagukba való visszahúzódása és a hozzáférés perspektívája közötti elcsúszást kell ábrázolnia, legyen szó az emberi alkotóról, az általa létrehozott képről vagy akár a fenyegető

GYÖRFY LÁSZLÓ: *Kiváló holttest VI.* (Kodolka Ferenc klausztrófóbiája), 2020, akvarell, papír, 70×50 cm, A Művész jövőtábor

vírusról magáról. A kép is működtet egy perspektívát a dologgal kapcsolatban. A posztumán művészet annak felismerését is jelenti, hogy maga a mű sem egészen emberi, ugyanakkor egyik perspektíva sem meríti ki a valóság sokszínűségét. Minden közvetett.

Rövid esszénkben a koronavírus-járvány kapcsán három krízisjelenséget emeltünk ki, amelyek nem elkülöníthetők egymástól: az első az Emberi Védelmi Rendszer kilyukadása, a második a kontingens módon viselkedő létező rögzíthetatlensége, a harmadik pedig a művészet válsága. A metakrízissé összekapcsolódó válságjelenségek rámutatnak a valóságszintek eredendő összekapcsoltságára, amely egy nagyon fontos aszimmetriát rejt magában. Miközben az ember nem létezhet tovább környezet nélkül, addig a világ zavartalanul fennállna a Homo sapiens kivonódására van szükség, ami kilép önmagából, és levedli az Emberi Biztonsági Rendszer túlságosan kemény burkát.